

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 การตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐาน (Settlement)¹ คือ การที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับสภาพพื้นที่ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ โดยนำสิ่งเหล่านี้มาดัดแปลงปรับปรุงให้เหมาะสมกับการตั้งชุมชนของตน เกิดเป็นอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มีทั้งการขยายตัวและหดตัวของพื้นที่ที่ครอบครอง หน่วยของการตั้งถิ่นฐานเป็นการแสดงออกซึ่งการจัดการพื้นที่ของมนุษย์ ในรูปของอาคารบ้านเรือน ถนนหนทาง และการใช้ที่ดิน ตลอดจนผลกระทบที่มีต่อสภาพแวดล้อม

2.1.1 การเลือกที่ตั้งถิ่นฐานและรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐานสรุปได้ 3 ประการ² คือ

1. ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ แหล่งน้ำ ที่ดอน ที่ที่ดินอุดมสมบูรณ์ และแหล่งแร่ เป็นต้น
2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยสำคัญที่มักเกิดคู่กับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และมีอิทธิพลต่อการขยายตัวเป็นเมืองต่อไปในอนาคต ได้แก่ บริเวณที่อยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบ บริเวณที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม บริเวณเส้นทางคมนาคมตัดกัน บริเวณจุดเชื่อมต่อของเส้นทางคมนาคม
3. ปัจจัยทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนความเชื่อของแต่ละกลุ่มชน ได้แก่ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ ลักษณะที่เป็นประเพณีนิยมหรือความเชื่อต่างๆ

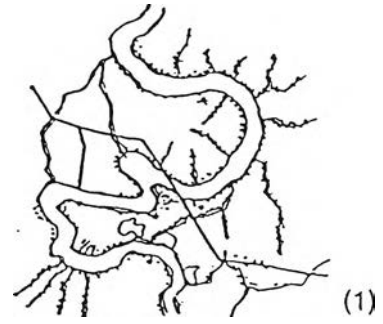
ในประเทศไทยนั้นชุมชนจะตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นสังคมและหมู่บ้านไม่ไกลจากพื้นที่เกษตรกรรม มักจะเติบโตอย่างไม่มี การวางแผนหรือวางผัง รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในประเทศไทยแบ่งได้ดังนี้³

¹ ณวรรณ์ สายเชื้อ, "แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาเมืองสงขลา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 13.

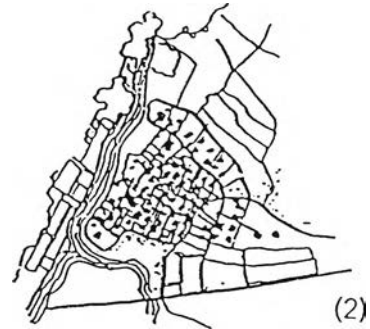
² วิลาวัลย์ เอื้อวงศ์กุล, "ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 11.

³ ณวรรณ์ สายเชื้อ, "แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาเมืองสงขลา," หน้า 13-17.

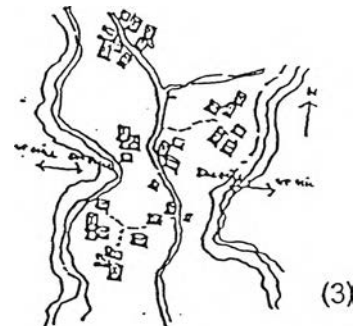
1. แบบบนฝั่งแม่น้ำ ลำคลองหรือถนนหลวง ซึ่งตามหลักวิชาการผังเมืองก็คือชุมชนที่ขนานตัวไปตามแนวยวนั้นเอง โดยจะตั้งถิ่นฐานขนานไปกับแม่น้ำลำคลองหรือถนนหลวง สมัยโบราณ คลองและแม่น้ำช่วยให้ชุมชนมีน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภค ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อ ในขณะที่เดียวกันเส้นทางรถไฟและถนนหนทางที่เข้ามาแทนที่ ก็มีบทบาทในการสร้างชุมชนที่ยาวเหยียดไปตามเส้นทางปรากฏทั่วไปในประเทศไทยปัจจุบัน

2. แบบเป็นกลุ่มก้อนหนาแน่น มักเกิดขึ้นในชุมชนชนบทที่มีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาตนเอง ผู้คนในสังคมคุ้นเคยสนิทสนมและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนช่วยให้เกิดความปลอดภัย ในยามสงคราม หรือยามที่มีโจรผู้ร้ายชุกชุม ชุมชนแบบนี้จะมีลักษณะคล้ายเมืองเล็ก ห้อมล้อมด้วยทุ่งนา ป่าละเมาะ พบมากทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ

3. แบบเป็นกลุ่มเล็กๆ หลายๆกลุ่ม เป็นชุมชนที่บางทีก็แยกออกจากกันเป็นหน่วย มีลักษณะคล้ายชุมชนเล็กๆ หลายชุมชน หากไม่อยู่ห่างกันเกินไปก็อาจพัฒนาให้รวมกลุ่มเป็นหมู่บ้านเดียวกันได้ ชุมชนประเภทนี้มีอยู่ทั่วไปในภาคต่างๆของประเทศ

4. แบบกระจัดกระจายไม่เป็นกลุ่มก้อน เป็นชุมชนที่ประกอบด้วยอาคารพักอาศัยที่กระจัดกระจายออกไปเป็นกลุ่มเล็กในแปลงที่ดินที่ถมขึ้น มีสภาพคล้ายเกาะเล็กๆ เกาะน้อยกระจายตามทุ่งนา พบได้ทั่วไปบริเวณภาคกลางและบริเวณโดยรอบกรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 2.1 การตั้งถิ่นฐานในรูปแบบต่างๆ

5. แบบทำไร่เลื่อนลอย พบมากทางภาคเหนือ เพราะเป็นชุมชนของชาวเขาเผ่าต่างๆที่อพยพเข้ามา โดยจะย้ายไปตามสถานที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันการอพยพได้ลดลงไปมาก

เนื่องจากมีความพยายามให้ชาวเขาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนใหญ่ และมีนโยบายส่งเสริมอาชีพแทน การทำไร่เลื่อนลอย

2.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานในสังคมไทย⁴

ส่วนใหญ่ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของคนไทยในแต่ละภาคมีความคล้ายคลึงกัน ทำให้เชื่อว่ามิใช่ภูมิคติที่จะใช้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานจะประกอบไปด้วย

1. แม่น้ำ เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และมั่นคงที่คู่กับสังคมเกษตรกรรม เพราะต้องใช้น้ำในการเพาะปลูกและดำรงชีวิต ใช้ในการคมนาคมขนส่ง หรือเป็นปราการธรรมชาติที่ช่วยป้องกันจากศัตรู
2. ที่ราบเพื่อการอยู่อาศัยและการเพาะปลูก
3. ภูเขา ซึ่งได้รับอิทธิพลเรื่องฮวงจุ้ยจากประเทศจีน เช่น ชัยภูมิที่ตั้งของเมืองเชียงใหม่ หรือสุโขทัย มีภูเขาอยู่ทางทิศตะวันตกและที่ราบอยู่ทางทิศตะวันออก
4. ระบบการระบายน้ำ เช่น ดูความลาดเอียงของพื้นที่ หรือแนวการไหลของน้ำ ทั้งนี้ เพื่อป้องกันน้ำท่วมหรือการกัดเซาะดินของน้ำ

ขณะเดียวกันก็มีความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานเฉพาะแบบเฉพาะภูมิภาค อาทิเช่น

1. ความเชื่อเรื่อง "ซัด" ของคนล้านนา "ชะล่า" ของคนอีสาน หรือ "ข้อห้าม" ของคนในภาคกลาง เกี่ยวกับการตั้งเมืองและองค์ประกอบของเมือง การเลือกพื้นที่ทำกิน การใช้พื้นที่สาธารณะ การตัดฟันต้นไม้ เป็นต้น
2. ความเชื่อของชุมชนไทในภาคเหนือรวมไปถึงไทลื้อในสิบสองพันนาที่มีการจัดตั้งตัวเมืองประสานความเชื่อกับนิเวศวิทยา โดยแบ่งการตั้งถิ่นฐานเหมือนสรีระของคน เช่น เมืองๆ หนึ่งจะมี "หัวเมือง กลางเมือง และหางเมือง (หรือหัวเมือง คิงเมือง และล่าเมือง)" โดย "หัวเมือง" จะอยู่ด้านทิศเหนือ จัดเป็นจุดศักดิ์สิทธิ์และสำคัญที่สุด ต้องอยู่บนพื้นที่สูงและหันไปทางทิศเหนือ มี "ดอยขุมจำหัวเมือง" คือดอยหรือที่ราบสูงปกคลุมอยู่ทางทิศเหนือด้วย บริเวณหัวเมืองจัดเป็นที่ตั้งของ "เวียงเจ้า" หรือองค์การปกครอง แคว หรือหนองน้ำใหญ่ประจำเมือง ต้นไทรใหญ่ที่อยู่ของ "เสื่อเมืองใหญ่" หรืออารักษ์ใหญ่ประจำเมือง และ "หอฟ้าเหนือหัว" ศาลบูชาเทพเจ้าของเมือง ถัดจากหัวเมืองมีลานกว้างเรียกว่า "ช่วงเมือง" ส่วนกลางชุมชนเรียกว่า "ใจกลาง"

⁴ ดวงจันทร์ อภาวรุทธ์ เจริญเมือง, เมืองในสังคมไทย : กำเนิด พัฒนาการ และแนวโน้ม (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์วิทอินดีเซน, 2542), หน้า 44-59.

เมือง" จุดกึ่งกลางของพื้นที่ทั้งหมดเรียกว่า "สะดือเมือง" กลางเมืองจะเป็นที่ตั้งของ"กาด" หรือตลาด สวนกล้วยและสวนหยวก (กล้วยป่า) ส่วน "บ้านไพร่" หรือหมู่บ้านของไพร่ ซึ่งบางครั้งเรียกว่า "ครัวเมือง" หรือพลเมืองจะอยู่ตั้งแต่กลางเมืองจนท้ายเมือง รอบเมืองนั้นเป็น "นา" หรือ "บ้าน" หรือผืนที่นากว้างขวางอุดมด้วยเหมืองฝายอันเป็นที่ตั้งของ "บ้านข้าบ้านเล็ก" หรือหมู่บ้านของข้าและเล็ก กลุ่มหมู่บ้านเหล่านี้เรียกว่า "จอง (ช่อง)" ก็ได้ บางครั้งเรียก "จองกอน้ำ" (หมู่บ้านที่ควบคุมดูแลระบบน้ำชลประทาน) ท้ายเมืองหรือหางเมืองด้านใต้เปรียบเหมือนเป็นเท้าคน จะเป็นที่ตั้งของป่าชานอกเมือง อย่างไรก็ตามก็ตีรายละเอียดทุกอย่างอาจไม่เหมือนกันตามที่กล่าวมา เช่น ไม่ได้มีตลาดตั้งอยู่กลางเมืองเหมือนกันทุกเมือง แต่เมืองส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กับนิเวศน์วิทยาเป็นหลัก

3. ความเชื่อที่เป็นนามธรรม แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและธรรมชาติผ่านความเชื่อและพิธีกรรมโดยเฉพาะประเพณีการนับถือผี เช่น ผีที่มีอยู่ในธรรมชาติ ผีบรรพบุรุษ ผีบ้านผีเรือน ผีเสื้อเมือง

4. ความเชื่อเรื่องเส้าอินทิลของชนเผ่าลัวะในภาคเหนือเพื่อบูชาพระอินทร์กลางใจเมืองส่งผลต่อความเชื่อเรื่องเส้าใจบ้าน หรือเส้าหลักเมืองของคนไทยในภูมิภาคต่างๆ

5. ความเชื่อเรื่องศูนย์กลางจักรวาลหรือเขาพระสุเมรุ ได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูและพุทธ อาจมีการสร้างพระบรมธาตุกลางเมืองเสมือนเป็นเขาพระสุเมรุ และมีพระบรมมหาราชวังอันเป็นที่ประทับของกษัตริย์หรือสมมติเทพอยู่ใกล้ศูนย์กลางจักรวาล ความเชื่อนี้ต่างจากความเชื่อของเขมรที่สร้างทุกอย่างให้อยู่ในกรอบเรขาคณิต ขณะที่ไทยมักสร้างเมืองให้มีรูปทรงตามธรรมชาติ การออกแบบทางผังเมืองอาศัยความสะกดเป็นหลัก

6. ความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกบ้าน เช่น ไม่หันหน้าบ้านไปทางทิศตะวันตก ทางขึ้นบ้านมักหันออกสู่ถนนหรือคลอง ตัวบ้านจะหันแนวยาวตามแนวตะวันออกเพื่อเลี่ยงการรับแสงแดดและเปิดรับลมเต็มที่ ยกเว้นบ้านในภาคเหนือที่หันแนวยาวขวางตะวันเพื่อรับแสงแดดและเลี่ยงลมหนาวจัดหวนอนไปตามทิศใต้ตามคติโบราณหรือตามทิศตะวันออกตามคติพุทธ เป็นต้น

2.2 ชุมชน วิถีชีวิตชุมชน และกิจกรรมทางสังคม

ชุมชน⁵ คือ "หมู่บ้าน (Village)" ถือเป็นหน่วยทางสังคมที่อยู่เหนือระดับครอบครัวขึ้นไป การรวมตัวของหลายๆครอบครัวในพื้นที่บริเวณเดียวกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทำให้คนเหล่านั้นมีการสังสรรค์กันอย่างสืบเนื่องจนกลายเป็นพวกเดียวกัน มีรูปแบบการดำรงชีวิต ขนบ

⁵ ศรีศักร วัลลิโภดม, สยามประเทศ : ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคศึกอำนาจจรพจนจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาราชอาณาจักรสยาม, สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์แอนด์ พริ้นติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2534), หน้า 7-8.

ธรรมเนียมนิยมประเพณี และระบบความเชื่อเป็นอย่างเดียวกัน มีภาษาที่สื่อสารกันเองได้ บริเวณหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นชุมชนเช่นนี้ จะประกอบด้วยโครงสร้างทางกายภาพที่เห็นได้ชัดก็คือ กลุ่มของบ้านเรือน จะมีวัดเป็นศูนย์กลาง มีโรงเรียน ศาลเจ้า ร้านค้า โดยเฉพาะวัดนับได้ว่าเป็นศูนย์กลางที่เป็นสัญลักษณ์ของชุมชนอย่างเด่นชัด

Poplin มองชุมชนใน 3 สถานะ⁶ คือ

1. ชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์ (Community as a Territorial Unit) โดยเห็นว่าอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อชุมชน นั่นคือสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นตัวกำหนดสถานที่ตั้งและศักยภาพในการเจริญเติบโตของชุมชน ขณะเดียวกันชุมชนก็มีอิทธิพลต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ ทั้งนี้เนื่องจากการปรับตัวของคนอันเนื่องมาจากวัฒนธรรมและ know-how ให้เกิดความสอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นของมนุษย์

2. ชุมชนในฐานะหน่วยของการจัดองค์กรทางสังคม (Community as a Social Organization Unit) ชุมชนเป็นระบบสังคมอันหนึ่ง ประกอบด้วยระบบย่อยๆ ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวข้องกันทั้งกันได้แก่ การถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่สมาชิกใหม่ของสังคม การควบคุมทางสังคม การมีส่วนร่วมในสังคม การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การผลิต การบริโภค และการกระจายสินค้าและบริการภายในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังถูกมองว่าเป็นโครงข่ายการปะทะสัมพันธ์กันทางสังคมอีกด้วย การติดต่อสัมพันธ์กันจะเกิดขึ้นระหว่างบุคคล กลุ่ม และสถาบันต่างๆ ถ้าความสัมพันธ์นั้นเกิดขึ้นระหว่างบุคคล กลุ่ม และสถาบันที่อยู่ในชุมชนหรือในระดับเดียวกัน เรียกว่า เป็นการเชื่อมโยงในแนวนราบ (Horizontal Ties) และถ้าความสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างบุคคล กลุ่ม และสถาบันต่างระดับกัน เรียกว่า เป็นการเชื่อมโยงในแนวตั้ง (Vertical Ties) การปะทะสัมพันธ์กันในระดับชุมชนจะอยู่ใน 3 รูปแบบใหญ่ คือ ความร่วมมือกัน (Cooperation), การแข่งขันกัน (Competition) และ ความขัดแย้งกัน (Conflict)

3. ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตใจและวัฒนธรรม (Community as a Psycho-cultural Unit) เกิดความรู้สึก "Community Sentiment" หรือรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน จึงเกิดความรู้สึกผูกพันร่วมกันระหว่างคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะสมาชิกของชุมชนมีค่านิยม กฎเกณฑ์ทางสังคม และเป้าหมายร่วมกัน

สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ เสนอว่า ชุมชนจะมีระบบความสัมพันธ์ที่ขึ้นอยู่กับ 3 ระบบย่อยที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน กลายเป็นโครงสร้างที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ ระบบย่อยทั้ง 3 ได้แก่⁷

⁶ ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 25-26.

1. ระบบการผลิต หรือระบบการทำมาหากิน
2. ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ประกอบด้วย ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน

3. ระบบความเชื่อ ประกอบด้วย ศาสนา คุณค่า และพิธีกรรม ที่เป็นการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม เช่น การนับถือผีสังเทวดา ลัทธิพราหมณ์

สรุป ชุมชนถือเป็นระบบสังคมหนึ่งที่จะดำรงอยู่ได้ก็ด้วยการจัดการชุมชนและการปะทะสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล กลุ่ม และสถาบันต่างๆในชุมชน กลายเป็นระบบความสัมพันธ์ที่ส่งผลให้เกิดกิจกรรมต่างๆทางสังคมขึ้นในชุมชนที่สอดคล้องสภาพภูมิศาสตร์ ระบบการผลิตในสังคม ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน และระบบศาสนาและความเชื่อ หรือเรียกได้ว่าเป็น "วิถีชีวิตชุมชน" ซึ่งก็คือเป็นส่วนหนึ่งของ "วัฒนธรรม" ด้วย

กิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นตามระบบความสัมพันธ์ในชุมชนและเป็นตัวสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตชุมชนนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก^๘ คือ

1. กิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ (Sacred Activities) หมายถึง กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากความเคารพศรัทธาในสิ่งบางสิ่งของมนุษย์ ซึ่งในภูมิภาคล้านนาจะแบ่งออกเป็น^๙
 - 1.1 ความเคารพในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
 - 1.2 ความเคารพในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ
 - 1.3 ความเคารพในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ
2. กิจกรรมทั่วไปที่ไม่เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ (Profane Activities) หมายถึง กิจกรรมอื่นๆที่ไม่ได้เกิดจากความเคารพศรัทธา

^๗ สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์, ฐานแห่งชีวิตกับการพัฒนาชนบท (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2533), หน้า 12-13, อ้างถึงใน สุทัศน์ กัณฑ์มา, "การคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทยใหญ่" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาวชิราวุฒิชัย นนทบุรีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542), หน้า 11-12.

^๘ Don Townsend, Denpasar, "Bali : triumph of the profane," in *Cultural Identity and Urban Change in Southeast Asia : Interpretative Essays*. Edited by Marc Askew and William S. Logan (Geelong : Deakin University Press, 1994), pp. 227.

^๙ สิทธิ บุตรอินทร์, โลกทัศน์ชาวไทยล้านนา (เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2523), อ้างถึงใน วิวัฒน์ เตมียพันธ์, "โลกทัศน์ล้านนา และเอกลักษณ์ทางสภาพแวดล้อมกายภาพของแหล่งพำนักอาศัยและเรือนล้านนา," ใน เอกสารรวมบทความประกอบการประชุมสัมมนา เรื่อง เอกลักษณ์และการสืบสานสถาปัตยกรรมในภาคเหนือ (เชียงใหม่ : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2540), หน้า 2-4.

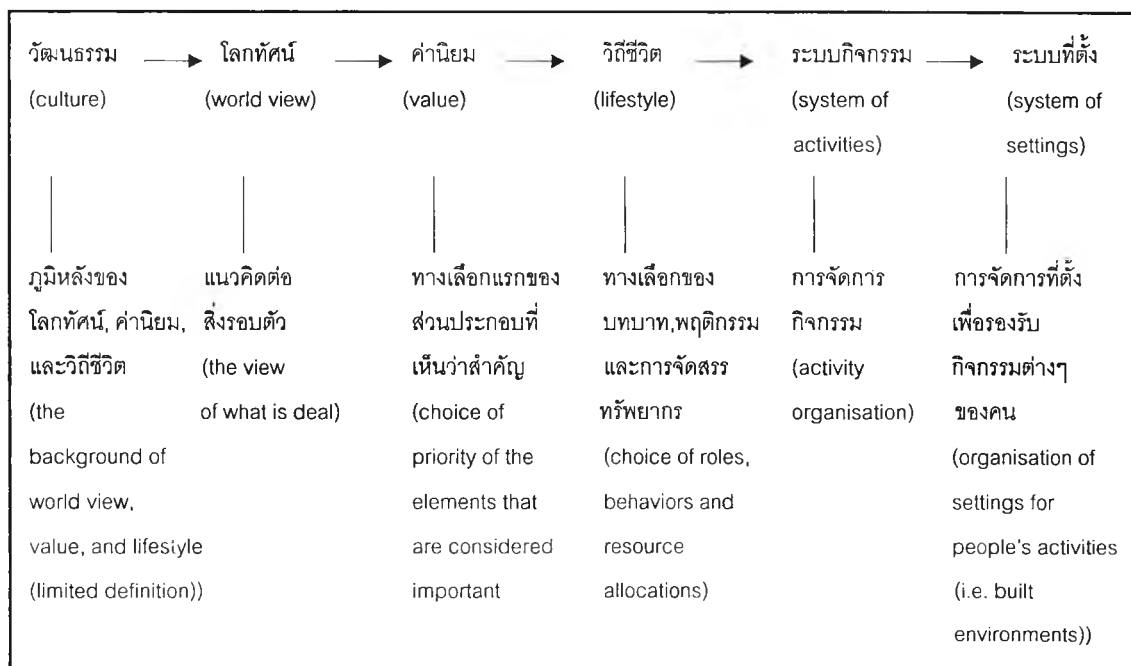
2.3 กิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่

กิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น นอกจากจะต้องมีการปะทะสังสรรค์กันของคนในชุมชนแล้ว ยังจะต้องมีการเคลื่อนไหว (Movement) เกิดขึ้นบนพื้นที่ชุมชนด้วย ซึ่งแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่ในชุมชน มีแนวคิดดังนี้

2.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต การทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่

Amos Rapoport และ Haryadi¹⁰ แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิต การทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่ มีความสัมพันธ์กัน เริ่มจากการจำกัดความคำว่า "วัฒนธรรม" ว่าเป็น สิ่งที่มีผลต่อความเชื่อ สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจ-สังคม ฯลฯ สิ่งนั้นจะก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่มนุษย์สามารถตีคุณค่า แล้วเลือกเอาคุณค่านั้นมาเป็นค่านิยมในการดำเนินชีวิตที่แสดงออกในรูปของระบบกิจกรรม ในที่สุดก็จะเกิดเป็นการใช้พื้นที่หรือระบบที่ตั้ง

แผนภูมิที่ 2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต กิจกรรม และการใช้พื้นที่

¹⁰ Amos Rapoport, "Spatial Organization and the Built Environment," in *An Companion Encyclopedia of Anthropology : Humanity, Culture and Social Life*. Edited by Tim Ingold (New York : Routledge, 1994), pp. 460-502 and Haryadi, "Conservation of Cultural Settings : The Case of Yogyakarta's Inner City Kampung," in *Cultural Identity and Urban Change in Southeast Asia : Interpretative Essays*. pp. 209-225.

2.3.2 ระบบกิจกรรมและอาณาเขตครอบครองของมนุษย์

ระบบกิจกรรมที่เกิดบนพื้นที่ทั้งในระดับบุคคล (Individual Level) และระดับกลุ่ม (Group Level) จะประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วนใหญ่¹¹ คือ

1. เวลา (The Time of an Activity) แบ่งเป็นช่วงเวลาของการทำกิจกรรม (Duration) และเวลาที่ทำกิจกรรม (Time of Occurrence)
2. พื้นที่ที่ถูกใช้ทำกิจกรรม (The space over which the activity takes place)
3. ชนิดของกิจกรรม (The Type of Activity)

อย่างไรก็ตาม ระบบกิจกรรมยังขึ้นอยู่กับ

- ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจ (Socio-Economic Attributes)
- ตำแหน่งที่ตั้งของบ้าน (Home Location)
- ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ ณ ที่ตั้งนั้น (Length of Residence at Present Location)
- รสนิยมของการเดินทาง (Travel Preferences) หรือ การเคลื่อนที่ (Mobility) ซึ่งก็จะเกี่ยวกับต้นทุนที่ใช้ในการเดินทาง, การเป็นเจ้าของยานพาหนะ, วัตถุประสงค์ของการเดินทาง, ประเภทของเที่ยวการเดินทาง เป็นต้น
- ช่วงชีวิต (Stage in Life Course)
- โอกาสที่จะทำกิจกรรม (Opportunities)

ฯลฯ

ส่งผลให้เกิดเป็นโครงสร้างของรูปแบบกิจกรรม (Structure of Activity Patterns) ทั้งในระดับวัน (Daily) อาทิตย์ (Weekly) ฤดูกาล (Seasonal) และช่วงชีวิต (Life Cycle)

ระบบกิจกรรมยังขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการใช้พื้นที่ของมนุษย์ (Human Spatial Behavior) มีอยู่ 2 แบบ¹² คือ

1. การใช้พื้นที่ระยะใกล้ (The Daily / Temporary Use of Space) เป็นการเดินทางในระยะสั้นๆ และเดินทางเป็นประจำ เช่น ไปซื้อของ ทำงาน ไปโรงเรียน เป็นต้น
2. การใช้พื้นที่ระยะไกล (The Longer-Term Commitment) จะใช้เวลาในการเดินทางนานกว่าและต้องใช้เวลาตัดสินใจเป็นพิเศษ เช่น การท่องเที่ยว การอพยพย้ายถิ่น เป็นต้น

¹¹ Reginald G. Golledge and Robert J. Stimson, "Activities in Time and Space," in *Spatial Behavior: A Geographic Perspective* (New York : The Guilford Press, 1997), pp. 288-289.

¹² Jerome D. Fellmann, Arthur Getis and Judith Getis, *Human Geography: Landscapes of Human Activities*. 6th edition (New York : McGraw-Hill, 1999), pp. 70-77.

การใช้พื้นที่ทำกิจกรรมนี้ยังมีนัยแสดงให้เห็นถึงอาณาเขตครอบครองของมนุษย์ด้วย การแบ่งอาณาเขตครอบครองของมนุษย์ทำได้หลายแบบ อาทิเช่น

1. ใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมและลักษณะพฤติกรรมเป็นเกณฑ์ เช่น

1.1 Lyman และ Scott¹³ แบ่งอาณาเขตครอบครองเป็น 4 ระดับ คือ ร่างกาย (Body) การกระทำต่อกัน (Interactional) บ้านหรือถิ่น (Home) และสาธารณะ (Public)

1.2 Craven และ Wellman¹⁴ พิจารณาวีถีชีวิตชุมชนที่แสดงออกผ่านระบบกิจกรรมด้านเศรษฐกิจและสังคม หรือที่เรียกว่าเครือข่ายทางสังคม (Social Networks) พบว่าแต่ละบุคคลจะมีเครือข่ายทางสังคมส่วนตัวและชุมชนจะมีระบบเครือข่ายซ้อนทับ (A Network of Network) สรุปได้ใน 2 ลักษณะ คือ

1.2.1 The First Order Zones เกิดจากการรู้จักกันและติดต่อกันโดยตรง แบ่งได้เป็น 6 ระดับ 2 ลักษณะ คือ

1) The First Three Zones (I - III) หมายถึง คนที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดจนเกิดเป็นความคุ้นเคยและความรัก เช่น คนในครอบครัว ญาติ หรือเพื่อนสนิท เป็นต้น

2) The Next Three Zones (IV - VI) หมายถึง คนที่มีความสัมพันธ์แบบผิวเผิน เช่น คนรู้จัก เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น

1.2.2 The Second Order Zones เกิดจากคนที่ไม่ได้รู้จักกันโดยตรง แต่มีการติดต่อกันจากคนที่รู้จักในระดับแรก (The First Order Zones) หรือกล่าวได้ว่าเป็นการซ้อนทับของเครือข่ายส่วนบุคคล (A Network of Overlapping Personal Networks)

2. ใช้ความใกล้ชิดและความถี่ของการใช้พื้นที่เป็นเกณฑ์ โดยแบ่งอาณาเขตครอบครองของมนุษย์เป็น 3 ระดับ¹⁵ คือ

2.1 อาณาเขตที่เว้นว่างส่วนบุคคล คืออาณาเขตที่อยู่รอบตัวบุคคล

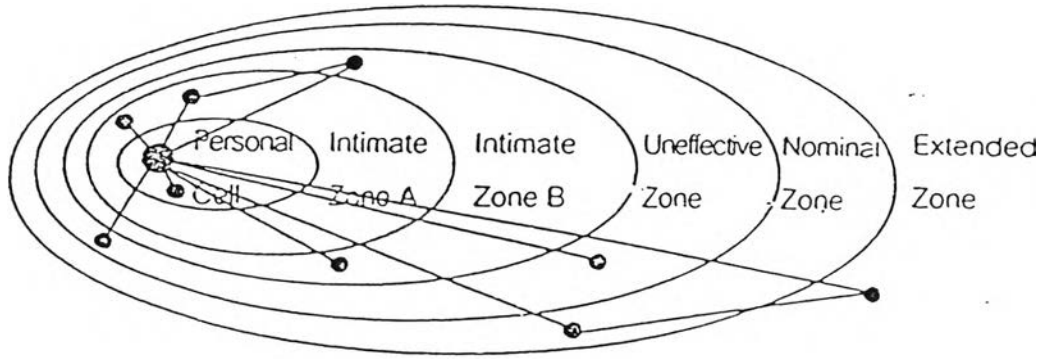
2.2 อาณาเขตส่วนบุคคล กึ่งส่วนบุคคล และอาณาเขตอื่นๆที่ใช้เป็นประจำและเป็นส่วนที่ต่อเนื่องจากที่เว้นว่างส่วนบุคคล มีขอบเขตชัดเจนพอควร

¹³ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม : มูลฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน. พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 211.

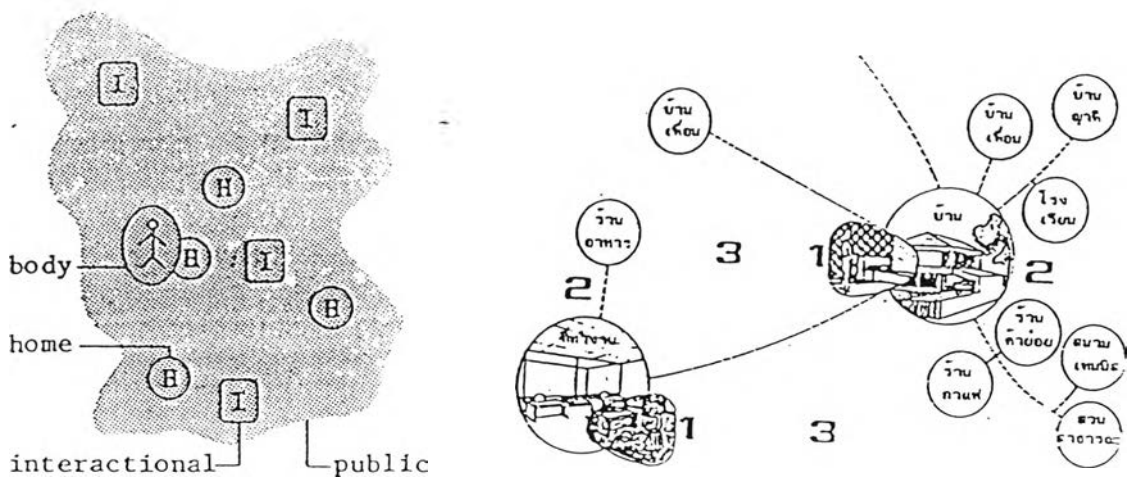
¹⁴ จูติวัฒน์ นงนุช, "แนวทางการพัฒนาชุมชนแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพฯ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาวิชาการวางแผนเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 10.

¹⁵ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม : มูลฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน. หน้า 212-213.

2.3 อาณาเขตสาธารณะทั่วไปและอาณาเขตส่วนบุคคลอื่น ๆ ที่เราไม่ได้ใช้เป็นประจำและไม่มีความคุ้นเคยมากนัก ไม่มีขอบเขตที่ชัดเจน

ภาพที่ 2.4 ระบบเครือข่ายซ้อนทับ (A Network of Network)

ก. แนวคิดของ Lyman และ Scott

ข. แนวคิดของวิมลสิทธิ์ หรยางกูร

ภาพที่ 2.5 อาณาเขตครอบครองของมนุษย์

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยที่ใช้แนวคิดทางสถาปัตยกรรมและการผังเมือง

งานวิจัยกลุ่มนี้จะเน้นการศึกษาด้านกายภาพ (Physical Approach) ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชน

1. แนวทางการอนุรักษ์ Kampung* ในประเทศอินโดนีเซีย¹⁶

Haryadi มีแนวคิดหลักในการอนุรักษ์ "Kampung" บริเวณพื้นที่ชั้นในเมือง Yogyakarta ซึ่งเป็นเมืองเล็กๆที่มีบทบาทสำคัญทั้งด้านประวัติศาสตร์และการเมืองมาตั้งแต่อดีต แต่กำลังจะถูกทำลายและเปลี่ยนสภาพไปอย่างรวดเร็วเพราะนโยบายพัฒนาเมืองของรัฐ ว่าการจะอนุรักษ์เมืองที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม จะต้องศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานและรูปแบบการทำกิจกรรมที่ผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมของชนพื้นเมือง ชาวดัตช์ และชาวจีนควบคู่กัน เพราะการรักษารูปแบบการทำกิจกรรมไว้ จะสะท้อนความเชื่อมโยงในเรื่องการใช้พื้นที่และช่วยอนุรักษ์พื้นที่ที่ทำกิจกรรมโดยอัตโนมัติ วิถีชีวิตของคนในชุมชนจึงไม่สูญหายไป นอกจากนี้เขายังเสนอวิธี "Continuity of Change" ซึ่งเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ที่สมดุลกับการพัฒนา เพราะถือว่าการพัฒนาเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่ทำได้คือป้องกันไม่ให้เกิดการพัฒนาขยายตัวรวดเร็วมากเกินไปและไร้การควบคุม อันอาจทำให้เกิดปัญหาต่างๆตามมา เช่น ประชาชนเกิดความเครียดมากกว่าที่จะเกิดคุณภาพชีวิตที่ดี หรือโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมประเพณีถูกรบกวน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อกับหมู่บ้านชาวไตลื้อในสิบสองพันนา¹⁷

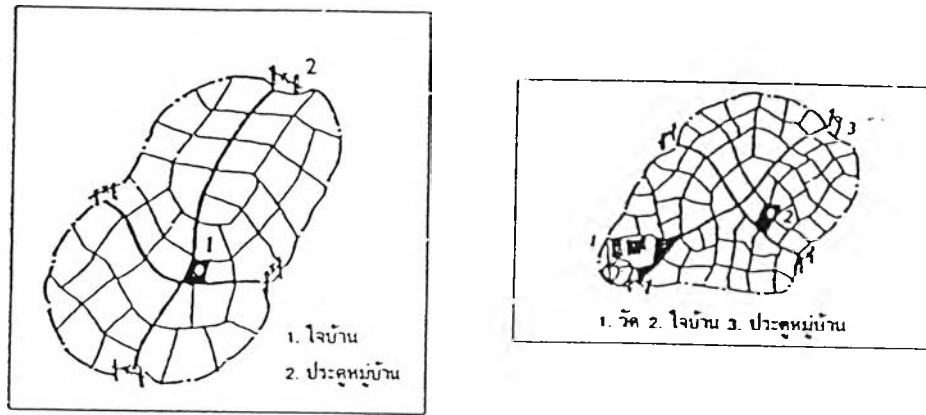
จุฬาลักษณ์ เหวิน เน้นแนวคิดงานวิจัยว่า อิทธิพลความเชื่อดั้งเดิมและศาสนาพุทธเป็นตัวกำหนดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านไตลื้อในสิบสองพันนา เห็นได้ชัดจากการวางผังหมู่บ้านที่จะต้องมียอดค้ำประกอบหรือโครงสร้างทางกายภาพตามคติความเชื่อ เช่น ใจบ้าน ประตูหมู่บ้าน วัด รูปทรงของบ้านเรือน ยุ้งฉาง ตลอดจนบ่อน้ำประจำหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามผังหมู่บ้านไม่ได้มีรูปแบบที่ตายตัวเหมือนกันทุกหมู่บ้าน เพราะถูกกำหนดหรือจำกัดด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ ดัง

* ละแวกบ้านหรือชุมชนชาวมลายู

¹⁶ Haryadi, "Conservation of Cultural Settings : The Case of Yogyakarta's Inner City Kampung," in *Cultural Identity and Urban Change in Southeast Asia : Interpretative Essays*, pp. 209-225.

¹⁷ จุฬาลักษณ์ เหวิน, *ชนชาติไต : สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองพันนา*. แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2534), หน้า 9-33.

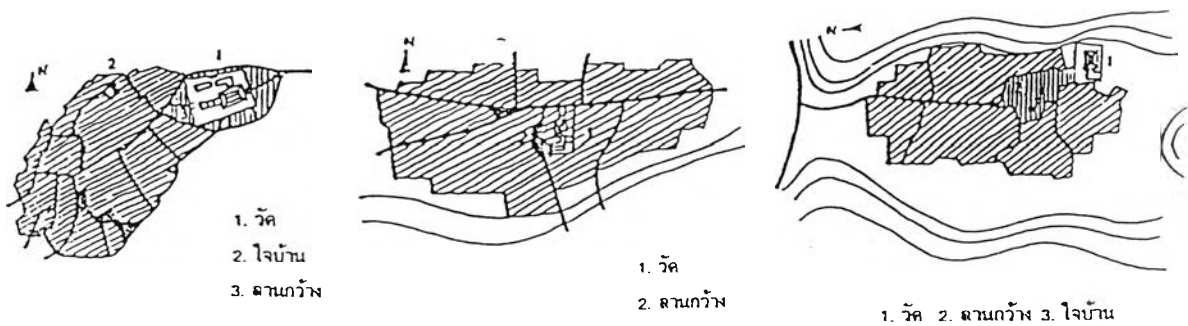
นั่นคือความเชื่อและสภาพทางภูมิศาสตร์จึงสามารถใช้เป็นเกณฑ์แยกประเภทหรือชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของหมู่บ้านได้

ก. การวางผังหมู่บ้านในยุคแรก

ข. การวางผังหมู่บ้านเมื่อมีวัด

ภาพที่ 2.6 การวางผังหมู่บ้านตามอิทธิพลความเชื่อ

ภาพที่ 2.7 ตัวอย่างผังหมู่บ้านแบบต่างๆ

3. การศึกษาความเป็นชุมชนไตด้วยโครงสร้างทางกายภาพ¹⁸

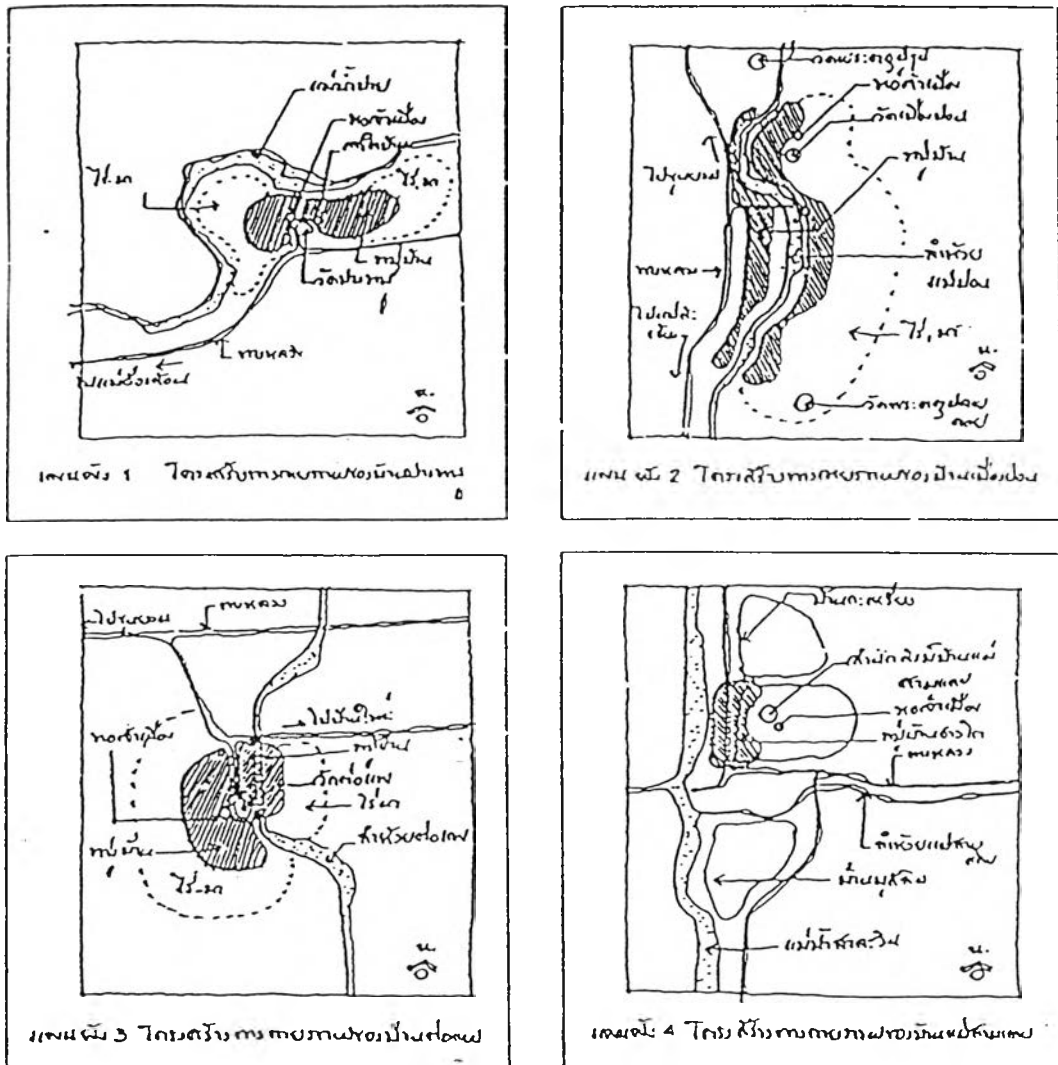
Nicola Tannenbaum เลือกรวมชนไตในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นพื้นที่ศึกษา เพื่อต้องการชี้ให้เห็นถึง "ตัวตน (Identity)" ของชนชาติไต ซึ่งเป็นชนเผ่าหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ไท โดยการวิเคราะห์โครงสร้างหลักทางกายภาพที่ปรากฏให้เห็นในชุมชนเป็นตัวชี้วัด นั่นคือถ้าเป็นชนชาติไต ชุมชนนั้นจะต้องประกอบไปด้วย 1.) กลุ่มบ้าน 2.) วัด 3.) ศาลเจ้าเมือง และ 4.) เสาใจบ้าน นอกจากนี้ยังได้อธิบายพิธีกรรมที่เกี่ยวกับโครงสร้างทั้ง 4 แห่ง รวมทั้งเปรียบเทียบอย่างคร่าวๆกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทเผ่าอื่นๆ เพื่อแสดงให้เห็นความชัดเจนของความเป็นชนชาติไตยิ่งขึ้น

4. สถาปัตยกรรมไตในหมู่บ้านต่างๆของจังหวัดแม่ฮ่องสอน¹⁹

อรศิริ ปาณินท์ มีแนวคิดที่ว่า โครงสร้างทางกายภาพหลักของหมู่บ้านไตในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่ 1) ตัวหมู่บ้าน 2) หอเจ้าเมือง 3) เสาใจบ้าน 4) วัด หรือสำนักสงฆ์ 5) ลำน้ำ หรือแม่น้ำ และ 6) ไร่ นา แสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของผังหมู่บ้าน รวมถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งในด้านสังคมและความเชื่อ ทั้งหมดนี้มีผลต่อกิจกรรมและสังคมชุมชนโดยส่วนรวม ผังกายภาพของหมู่บ้านจึงบอกถึงวิถีชีวิตโดยส่วนรวมได้ชัดเจน ขณะเดียวกันในส่วนของตัวบ้านก็มีการใช้พื้นที่ในบ้านที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตและความเชื่อต่างๆด้วย อาทิเช่น การวางตำแหน่งห้องนอน ตำแหน่งของหิ้งพระ เป็นต้น

¹⁸ Nicola Tannenbaum, "The Heart of the Village : Constituent Structures of Shan Communities," *Crossroads : An Interdisciplinary Journal of Southeast Asian Studies*, Special Thai Issue (Part 2) 5, No.1, (1990) : 23-41.

¹⁹ อรศิริ ปาณินท์, *สถาปัตยกรรมไต* (กรุงเทพฯ : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2539).

ภาพที่ 2.8 โครงสร้างทางกายภาพของหมู่บ้านต่างๆในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.4.2 งานวิจัยที่ใช้แนวคิดทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาวัฒนธรรม

งานวิจัยกลุ่มนี้จะศึกษาชุมชนโดยอาศัยข้อมูลด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาวัฒนธรรม (Non-Physical Approach) เช่น ประวัติความเป็นมา ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรม เป็นต้น วิธีการศึกษามักเป็นการเข้าไปสัมภาษณ์หรือร่วมสังเกตการณ์ พร้อมกับศึกษาและวิเคราะห์หลักฐานหรือเอกสารท้องถิ่น รวมถึงเอกสารจากส่วนกลางประกอบกัน แล้วสรุปออกมาเป็นลักษณะของชุมชนตามประเด็นที่ต้องการ

1. ค่านิยมชาวไต²⁰

สุรศักดิ์ ป้อมทองคำ และศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน รวบรวมคติชาวบ้านไตในเขตอำเภอเมือง และสรุปออกมาเป็นพฤติกรรมของชาวไตในจังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าชาวไตในแม่ฮ่องสอนมีค่านิยมที่ยึดมั่นต่อการดำเนินชีวิต ดังนี้

1. นับถือพุทธศาสนาและยึดหลักคำสั่งสอนทางพุทธศาสนา เช่น การตระหนักถึงความไม่ประมาท และการทำความดี ขยันหมั่นเพียร มีความมานะอดทน อดออม และอดกลั้น พยายามหาโอกาสทำบุญทำทานอยู่เสมอ โดยจะช่วยงานบุญทั้งด้านกำลังทรัพย์และกำลังแรงงาน ส่วนผู้อาวุโสก็มักจะนอนวัดในวันพระ เรียกว่า “นอนกยอง” หรือเข้าวัด คือ ไปถืออุโบสถศีล 1 วัน 1 คืน มีการสวดมนต์ นั่งสมาธิ ฟังเทศน์ สันทนาธรรม และสมาทานศีล 5 ไปรักษาต่อในชีวิตประจำวัน ทั้งหมดนี้ก็เพื่อจะได้นำชีวิตไปสู่ความเจริญ และนำไปสู่นิพพานซึ่งถือเป็นจุดหมายสูงสุด

2. ให้การยกย่องเคารพผู้อาวุโส ครู-อาจารย์ บิดามารดา และผู้มีพระคุณ เห็นได้จาก “ประเพณีกันตอ” หรือประเพณีการขอขมาที่ทำกันปีละ 2 ครั้งในช่วงปีใหม่สงกรานต์และออกพรรษา จะมีการนำน้ำขมิ้นส้มป่อย สิ่งของเครื่องใช้ อาหาร ขนมหวาน ดอกไม้ รูปเทียน ไปขมาสิ่งที่ได้ล่วงเกินต่อบุคคลข้างต้น

3. ยกย่องและให้ความสำคัญกับการศึกษา การเรียนรู้ และการมีปัญญาดี เพราะจะทำให้ต่อสู้ชีวิต และดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จได้

4. รักการทำงาน รักครอบครัว พี่น้อง และเพื่อนมนุษย์ ทำให้เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกิดความสามัคคีในสังคม ร่วมใจกันทำงาน และยึดมั่นในประโยชน์ส่วนรวม เช่น มีประเพณี “การเอามือ” คือร่วมกันทำงานในไร่หรือสวน หมุนเวียนกันไปทำให้งานเสร็จเร็ว ไม่เหนียวหรืองานศพที่ทุกคนจะหยุดจากงานประจำไปช่วยงานจนเสร็จ และจะนำสิ่งของ เช่น ข้าว หอม กระเทียม พริก เกลือ ฯลฯ ไปสมทบ หรืองานส่วนรวมอื่นๆซึ่งทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องเข้าไปช่วยเหลือ แทบจะไม่ต้องมีการร้องขอหรือบอกกล่าวใดๆ เหล่านี้เป็นต้น

5. ต้องเป็นคนสุภาพ พุดจาดี มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมถ่อมตน รักความสงบ พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่

6. ให้ความสำคัญแก่การพูด เพราะการพูดดีจะทำให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตัวผู้พูดและคนทั่วไป ไม่เกิดผลร้าย คนไตจึงสุภาพและอ่อนโยน

7. เรื่องต่างๆไป เช่น สอนให้มีลูกพอดี เพราะถ้ามีมากไปก็จะยากจนหรือมีน้อยเกินไปก็

²⁰ สุรศักดิ์ ป้อมทองคำ, วิเคราะห์คติชาวบ้านไต : กรณีศึกษาชาวบ้านไต อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน (เชียงใหม่ : จรัสธุรกิจ, 2540) และ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน, จังหวัดแม่ฮ่องสอน (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

จะสอนยาก สอนให้รู้จักคบคน หรือสอนให้อย่าเข้าไปยุ่งเกี่ยวการเมืองเพราะจะลำบากใจ เป็นต้น

2. การคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไต²¹

สุทัศน์ กันทะมา ซึ่งให้เห็นในงานวิจัยว่า

1. การเห็นคุณค่าและประโยชน์ที่อยู่ในรูปของความเชื่อซึ่งมีการถ่ายทอดผ่านพิธีกรรม จนกลายเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ และมนุษย์กับมนุษย์ คือ เงื่อนไข และปัจจัยที่ทำให้วัฒนธรรมไตคงอยู่

2. บุคคลในชุมชน คือ กลไกที่ทำให้วัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชนชาวไตคงอยู่

ตารางที่ 2.1 บทบาทหน้าที่ทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนไต

ผู้รับผิดชอบ	บทบาทหน้าที่
ครอบครัว	อบรมสั่งสอนและถ่ายทอดวัฒนธรรม
ผู้อาวุโส	ให้คำปรึกษาโดยเฉพาะเรื่องการจัดพิธีกรรมต่างๆ
พระสงฆ์	ถ่ายทอดศีลธรรมและการศึกษา
ผู้ชำนาญการ	ถ่ายทอดภูมิปัญญาต่างๆ
ผู้นำชุมชน	เป็นผู้จัดและสนับสนุนประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน
เครือข่าย	สนับสนุนช่วยเหลือให้พิธีกรรมสำเร็จลุล่วง

3. เอกลักษณะทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของมอญบ้านม่วง จังหวัดราชบุรี²²

ชุมชนมอญบ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี มีเอกลักษณะที่ดำรงไว้ซึ่ง "ความเป็นมอญ" อย่างเข้มข้นเมื่อเทียบกับชุมชนมอญอื่นๆที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย แนวคิดของงานวิจัยจึงเป็นเรื่องของ "เอกลักษณะทางวัฒนธรรมท้องถิ่น" ซึ่งต้องศึกษาในเรื่อง

1. สภาพแวดล้อมและหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการในการตั้งถิ่นฐาน และการประกอบอาชีพ

2. ประวัติศาสตร์ชุมชน และความสัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียง รวมทั้งบทบาทของกลุ่มชนต่างๆในบริเวณลุ่มแม่น้ำแม่กลอง

²¹ สุทัศน์ กันทะมา, "การคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทยใหญ่" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตศึกษา วิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542).

²² มหาวิทยาลัยศิลปากร, ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม (กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์นคร พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2536).

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้นำทางภูมิปัญญา (วัดและพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทสำคัญ)
4. วิถีชีวิตชาวบ้านที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ความเชื่อ และการทำมาหากิน
5. การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในชุมชนและท้องถิ่นใกล้เคียง ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมและสภาพแวดล้อมของชุมชน